

DOI: 10.25140/2411-5215-2021-3(27)-64-71

УДК 338.23:316.4

JEL Classification: M14

Людмила Мекшун

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: Ludmila.mek1966@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8966-8116>
ResearcherID: [B-1484-2017](https://orcid.org/0000-0002-8966-8116)

Альона Волкова

здобувачка вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: Alena25volkova@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ**

У статті проаналізовано основні етапи становлення соціальної відповідальності бізнесу у світі та в Україні. Розглянуто Концепцію реалізації державної політики у сфері соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Проаналізовано особливості сучасного етапу розвитку соціальної відповідальності бізнесу під впливом пандемії коронавірусу та локдаунів. З'ясовано, що теперішня ситуація з пандемією суттєво вплинула на соціально відповідальний бізнес, який допомагає в подоланні наслідків хвороби, займається доброчинністю та одночасно сам потребує допомоги в умовах запровадження карантинів. Проаналізовано внутрішні та зовнішні напрями соціальної відповідальності та її зв'язок зі станом ринку праці.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу; етапи розвитку; бізнес в умовах пандемії; карантинні обмеження; ринок праці.

Табл.: 1. Бібл.: 12.

Постановка проблеми. Соціальна відповідальність бізнесу розглядається нами як можливість і бажання підприємців робити добрі справи на користь своїх працівників, суспільства, громади чи певної людини. Проблема полягає в тому, що пандемія коронавірусу значно змінила життя людей, адже здоров'я і безпека стали головними цінностями. Відповідно на сучасному етапі змін зазнала й соціальна відповідальність бізнесу, тому що підприємці одночасно допомагають урядам країн і населенню в подоланні хвороби та повинні змінювати бізнес в умовах карантинних обмежень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи формування і розвитку соціальної відповідальності бізнесу розглянуті в роботах закордонних дослідників Г. Боуена, К. Девіса, А. Керролла, Е. Фрімена, М. Фрідмена та інших. Особливості соціальної відповідальності бізнесу в Україні проаналізовані у працях С. Брехарі, А. Горевої, М. Забаштанського, І. Кичко, О. Кондратюка, О. Руденко, І. Стеценко, І. Царик та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Малодослідженими залишаються проблеми зміни ринку праці й соціальної відповідальності бізнесу під впливом пандемії і запроваджених урядами країн локдаунів.

Мета статті. Метою цієї роботи є аналіз сучасного етапу розвитку соціальної відповідальності бізнесу в умовах пандемії, дослідження змін ринку праці під впливом карантинних обмежень, з'ясування ролі держави в підтримці бізнесу й виявлення основних напрямів соціальної відповідальності бізнесу в Україні в умовах локдауну.

Виклад основного матеріалу. Нині соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) показує, наскільки добре компанії взаємодіють із працівниками, громадами й партнерами як на національному, так і на міжнародному рівні. На сучасному етапі розвитку, в умовах світової пандемії, спричиненої вірусом COVID-19, головною цінністю для кожної країни стала безпека життя громадян. У багатьох країнах світу для запобігання поширенню хвороби та збереження здоров'я людей були запроваджені карантинні обмеження і спрямовані зусилля уряду й бізнесу на створення додаткових ліжок-місць у лікарнях та

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

забезпечення їх необхідним медичним обладнанням. Багато компаній фінансово допомагали і продовжують допомагати медичним закладам, надають безкоштовні послуги з транспортування обладнання і медикаментів, надають допомогу малозабезпеченим верствам населення в придбанні засобів індивідуального захисту тощо. Не тільки кожен громадянин, але й соціально відповідальний бізнес сьогодні проходять своєрідний тест на людяність. В умовах пандемії особливо актуальним стає об'єднання сил та ресурсів держави, бізнесу і населення.

Поняття «соціальної відповідальності бізнесу», або «корпоративної соціальної відповідальності» (КСВ) почало активно використовуватися науковцями у 60-х роках ХХ ст. До прийняття у 2010 році стандарту соціальної відповідальності ISO 26000, концепція СВБ налічувала понад 80 різних тлумачень, таких як: благодійність, корпоративне громадянство, корпоративне реагування та ін. [1]. На нашу думку, СВБ – це відповідальність бізнесу перед суспільством та своїми працівниками. Вона включає в себе екологічні аспекти, дотримання прав людини та міжнародних норм поведінки, культуру ведення бізнесу, недопущення хабарництва та ін.

Сьогодні СВБ стала нормою, якої дотримується значна кількість компаній по всьому світу. Важливість СВБ підтверджена такими дослідженнями:

- за даними глобального звіту про корпоративну соціальну відповідальність (The Nielsen Global Survey of Corporate Social Responsibility and Sustainability), 70 % споживачів в Україні надають перевагу продукції компаній, що допомагають у розвитку суспільства та охороняють навколишнє середовище;

- дослідження «Рейтинг роботодавців України» 2019-2020 рр. показало, що при виборі роботи респондентами значущість такого критерію, як «соціальна відповідальність бізнесу», превалює над міжнародним статусом компанії, її високою технологічністю та популярністю бренда;

- за результатами дослідження Cone Communications, якщо в бізнесу немає сильної практики корпоративної відповідальності, то молоде Z-покоління, на яке за даними порталу grc.ua припадає 57 % усіх розміщених у 2020 році резюме, може проігнорувати таку компанію як роботодавця [2].

Ми погоджуємося з думкою М. Забаштанського, який основними принципами СВБ виділяє: принцип соціального партнерства між бізнесом і державою; принцип обов'язковості дотримання екологічних стандартів; принцип соціального захисту [1, с. 25].

В Україні концепція СВБ набула значного поширення в останні десять років, хоч приклади української благодійності були відомі набагато раніше. У XVIII–XIX ст. підприємці-меценати Л. Бродський, Г. Галаган, М. Дегтерев, В. Тарновський, М. Терещенко та інші за свої кошти будували та утримували навчальні заклади, створювали банки кредитування селян, будували дороги.

Сама ідея СВБ отримала теоретичне оформлення в Україні 16 грудня 2005 року, коли в Києві був підписаний Меморандум про соціальну відповідальність бізнесу в Україні, який визначив його принципи і завдання.

Основними віхами в розвитку СВБ в Україні стали: створення Центру розвитку корпоративної соціальної відповідальності (2005); затвердження Концепції Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу (2011); розробка планів щодо стратегії сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу (2013); ухвалення Концепції реалізації державної політики у сфері соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року (2020).

У цій Концепції вказано, що соціально відповідальний бізнес може долучатися до заходів щодо розвитку трудових відносин, сприяння зайнятості населення та охорони навколишнього середовища (див. табл.).

Таблиця

Основні сфери залучення соціально відповідального бізнесу згідно з Концепцією реалізації державної політики у сфері соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року

Сфера трудових відносин	Сфера покращення зайнятості населення	Сфера охорони навколишнього середовища
<ul style="list-style-type: none"> - сприяння працевлаштуванню працівників, звільнених унаслідок реорганізації; - співпраця з профспілковими організаціями; - контроль за безпекою праці; - створення сприятливих для роботи умов праці; - формування корпоративної культури; - забезпечення можливостей навчання персоналу та кар'єрного росту; - розробка справедливого механізму мотивації праці; - формування переліку соціальних гарантій для працівників. 	<ul style="list-style-type: none"> - створення нових робочих місць; - здійснення благодійних заходів, спрямованих на підтримку соціально незахищених верств населення; - сприяння навчанню протягом життя та підтримка обдарованої молоді; - урахування інтересів громади й суспільства при розробці стратегії СВБ у компанії. 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення шкоди навколишньому середовищу від господарської діяльності; - впровадження екологічно безпечних та енергозберігаючих технологій; - сприяння утилізації відходів.

Джерело: складено авторами на основі [3].

Концепція СВБ, з одного боку, передбачає спрямування підприємницької діяльності на користь людям, а з іншого – на формування позитивної суспільної думки про компанію, якість товарів і послуг, безпеку продукції, що, у свою чергу, призводить до зростання обсягів продажу та прибутку.

Соціальна відповідальність означає добровільну участь бізнесу у вирішенні проблем суспільства. У різних компаніях ставлення до неї коливається від сприйняття до протидії. У зв'язку з цим науковці виділяють чотири стратегії реагування на соціальну відповідальність: сприйняття, пристосування, оборона і протидія. Стратегія сприйняття означає свідомий пошук компанією соціальних проблем та прагнення допомогти у їх вирішенні. Стратегія пристосування передбачає застосування елементів соціальної відповідальності під тиском внутрішніх або зовнішніх чинників. Стратегія оборони спрямована на зменшення соціальної відповідальності бізнесу, а стратегія протидії заперечує взагалі її необхідність і доцільність.

Ці стратегії виникли під впливом відсутності єдиного розуміння концепції СВБ серед учених. Так, Говард Боуен, Арчі Б. Керролл, Едвард Фрімен та інші у своїх роботах показували необхідність і соціально важливу роль СВБ, а Мілтон Фрідмен навпаки вважав, що у бізнесу не може бути ніяких інших цілей, крім примноження прибутку з дотриманням законів конкуренції, які і є соціальною відповідальністю, бо продуктивна робота компаній у кінцевому варіанті підвищує рівень життя людей.

Ми погоджуємося з думкою І. Кичко та І. Царик, що реалізація СВБ здійснюється вітчизняними підприємствами за п'ятьма сценаріями [4]:

- 1) заперечення необхідності СВБ та дотримання ідей вільного ринку і вільної конкуренції;
- 2) СВБ тільки декларується, а на практиці нічого не робиться для її реалізації;
- 3) СВБ використовуються тільки для отримання комерційного зиску;
- 4) у межах СВБ здійснюються добрі справи, які компанії не афішують;
- 5) сценарій, при якому відбувається поєднання як комерційних, так і альтруїстичних заходів СВБ.

Сьогодні соціальна відповідальність розглядається з двох боків: як відповідальність бізнесу перед своїми працівниками (спрямована на внутрішнє середовище), так і відповідальність компаній перед суспільством (спрямована на зовнішнє середовище). Способи

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

здійснення внутрішньої соціальної відповідальності залежать від розміру підприємств, їхнього економічного стану, мотивів керівництва, характеру діяльності тощо. Вони характеризуються політикою компанії у сфері оплати праці та преміювання, навчання та підвищення кваліфікації працівників, створення нормальних умов праці і сприятливого психологічного клімату в колективі, мотивації зростання продуктивності праці.

Формою прояву соціальної відповідальності бізнесу перед своїми працівниками є:

- гідна оплата праці, зростання якої залежить від збільшення продуктивності праці, участь працівників у прибутках;

- створення сприятливих для роботи умов праці;
- залучення працівників до управління компанією;
- дотримання прав працівників та свободи діяльності профспілок;
- створення умов для навчання кадрів;
- надання працівникам додаткових соціальних послуг у сфері охорони здоров'я, організації дозвілля та відпочинку;

- формування сприятливого психологічного клімату в колективі та ін.

Зовнішня соціальна відповідальність бізнесу розглядається як його практична діяльність, спрямована на допомогу в подоланні екологічних, соціальних, економічних, етичних проблем суспільства. Її складовими є:

- захист навколишнього природного середовища;
- підвищення ефективності використання ресурсів;
- благодійність і спонсорство;
- дотримання прав людини та міжнародних норм поведінки;
- дотримання вимог законодавства, прозорість і відкритість;
- надання допомоги постраждалим у результаті військових конфліктів чи стихійного лиха;

- взаємодія з владою з метою вирішення проблем на місцевому та регіональному рівнях;

- висока якість товарів та послуг, відповідальність перед споживачами;
- чесне інформування суспільства про ризики, пов'язані з діяльністю компанії;
- відповідальність перед партнерами по бізнесу тощо.

В Україні зовнішня СВБ переважно спрямована на максимально повну сплату податків, вирішення екологічних проблем, створення робочих місць, добродійні заходи, співпрацю бізнесу з місцевими громадами.

На нинішньому етапі розвитку соціально відповідальний бізнес допомагає в подоланні наслідків коронавірусу та одночасно сам потребує допомоги в умовах запровадження карантинів. Так, підприємці по всьому світу закупають обладнання для лікарень, надають матеріальну допомогу, відмовляються від премій і доплат на користь інших, стають волонтерами, переорієнтовують виробництво, продовжують сплачувати податки та заробітну плату, розвивати виробничі потужності, освоювати нові ринкові ніші, переводити бізнес-процеси та працівників на дистанційну роботу тощо.

Аналіз світового досвіду соціальної відповідальності бізнесу в умовах пандемії показав, що велика кількість компаній допомагає урядам країн і населенню подолати наслідки коронавірусної хвороби. Наприклад, Французька компанія «LVMH» почала випускати дезінфікуючий спиртовий гель, який безкоштовно передають для потреб лікарень. Компанія «Amazon» надала понад мільйон товарів медичним працівникам. Постачальник програмного забезпечення для відеоконференцій «Zoom» в умовах дистанційного навчання заявив про безкоштовне використання його платформи для проведення відеоконференцій у навчальних закладах. Серед українських компаній, що допомагають у боротьбі з вірусом – «Нова Пошта», «Moneyveo», «ELEKS», «Фармак», «Сільпо», «Епіцентр», «Vodafone Україна» та багато інших [5].

У доповіді Всесвітнього банку «Перспективи світової економіки» від червня 2020 року зазначено, що пандемія та карантинні заходи занурили світову економіку в глибоку рецесію. Падіння економіки на 5,2 % та зниження економічної активності на 7 % у розвинених країнах стали найглибшими з часів Другої світової війни. Доходи населення зменшилися на 3,6 %, що спричинило появу значної кількості бідних людей. Найважче теперішню ситуацію переживають країни, які залежать від світової торгівлі, експорту сировини, туризму і зовнішнього фінансування. У доповіді також зазначено, що дистанційне навчання або його відсутність, неповнота та несвоєчасність надання медичної допомоги в довгостроковій перспективі можуть негативно вплинути на якість людського капіталу [6].

Взаємозв'язок СВБ зі станом ринку праці є очевидним. В Україні проблеми на ньому існували ще в період до пандемії і були пов'язані з низькою продуктивністю праці, невідповідністю навичок претендентів очікуванням роботодавців, старінням та скороченням населення, трудовою міграцією, прихованим безробіттям, тіньовою зайнятістю тощо. Під впливом пандемії ринок праці ще більше трансформувалася. Роботодавці, не маючи можливості фінансово підтримати своїх працівників, відправляли їх у відпустку без збереження заробітної плати [7].

Під час карантинних обмежень 2020 року основними тенденціями ринку праці в Україні стали:

- впровадження різних варіантів віддаленої роботи;
- наявність роботи як такої;
- різке зростання конкуренції серед охочих знайти роботу;
- оптимізація витрат бізнесом, коли в компаніях залишили тільки ключових працівників;
- зміни співвідношення фіксованої та змінної частини заробітної плати, при якому роботодавці почали оцінювати коефіцієнт корисної дії працівників;
- зміни в пропозиціях від роботодавців – минулого року лідерами з надання вакансій були будівельні компанії, а в нинішньому – підприємства, які займаються транспортними послугами та логістикою. Загалом запропонованих вакансій стало на 25 % менше [8].

Залучення робочої сили до економічної діяльності зменшилося не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринках. Карантин практично зупинив міграційні потоки, що негативно вплинуло на розміри приватних переказів іноземної валюти в Україну з-за кордону.

Проведений вище аналіз тенденцій розвитку ринку праці у 2020 році в умовах пандемії свідчить про те, що підприємці повинні приділити особливу увагу внутрішній соціальній відповідальності. Необхідність виживання бізнесу під час карантину та дотримання соціальної дистанції призвели до того, що багато роботодавців впровадили віддалені форми роботи, організували продаж товарів та надання послуг через Інтернет, підвищили мобільність та гнучкість бізнесу, запровадили раціональне використання робочої сили тощо. Проте зростання ділової активності все ж уповільнюється. Багато підприємств з традиційною формою організації не можуть ввести дистанційну роботу і далеко не всі споживачі мають можливість придбати товари й послуги через Інтернет. Усе це змінює наповненість поняття соціальної відповідальності бізнесу й механізми її реалізації.

Уряди багатьох країн підтримують бізнес у таких складних умовах. Так, 2020 році для подолання негативних наслідків карантинних обмежень було виділено на допомогу бізнесу і працівникам: у Німеччині – 500 млрд євро, Іспанії – 200 млрд євро, Франції – 45 млрд євро, Італії – 25 млрд євро, Австрії – 4,4 млрд євро, Литві – 2,5 млрд євро, Естонії – 2 млрд євро, Польщі – 52 млрд дол. Також уряди країн відтермінували сплату податків та соціальних внесків та надали державні гарантії по кредитах. У Чехії було прийнято рішення покрити за рахунок держави 80 %, за рахунок бізнесу – 20 % заробітної плати працівників сфери туризму, роздрібною торгівлі, готельно-ресторанного бізнесу та інших підприємств, які змушені були закритися на період карантину [9].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В Україні уряд також розробив програми підтримки бізнесу, було прийнято рішення виплачувати одноразову матеріальну допомогу в розмірі до 8 тис. грн на одного працівника в разі вимушеного простою, компенсувати виплати на сплату ЄСВ, впровадити податкові канікули та відтермінування погашення кредиту [10].

Одним із напрямів СББ у сучасних умовах залишається благодійність, яка найчастіше здійснюється через благодійні організації та фонди. На основі дослідження «Благодійність у часи коронавірусу», проведеного Zagoryi Foundation, було зроблено висновок, що у 2020 році витрати бізнесу на соціальні проекти суттєво зменшилися. Багато компаній, не маючи можливості долучитися до добрих справ фінансово, підтримували благодійні організації як волонтери [11]. У таких умовах доцільно було б створити сайт, на якому б розміщувалася інформація про потреби медичних закладів та окремих людей, хворих на коронавірус. Це б допомогло українським підприємствам виділяти кошти на вирішення конкретних проблем із подолання пандемії.

Важливим напрямом сучасного етапу розвитку СББ в Україні стало також піклування роботодавців про здоров'я працівників, пропагування та підтримання здорового способу життя, створення зон «фізичної активності» із необхідними тренажерами та спортивним приладдям, забезпечення здорового харчування і профілактики захворювань, створення безпечних умов праці та сприятливого психологічного клімату в колективі. Витрати на ці заходи в короткостроковій перспективі призведуть до зменшення поточних прибутків, але в довгостроковій перспективі покращать ділове середовище компанії; сприятимуть зміцненню соціальних зв'язків із органами влади, інвесторами, клієнтами, бізнес-партнерами. Крім того, вони забезпечать зростання продуктивності праці і лояльності персоналу, знизять плинність кадрів [12, с. 76].

Висновки і пропозиції. Особливістю сучасного етапу розвитку СББ є вплив пандемії коронавірусу на персонал та господарську діяльність. Карантинні обмеження, введені урядами країн з метою зменшення поширення хвороби та захисту населення від її розповсюдження, призвели до того, що більшість підприємств, які дотримуються принципів СББ, спрямували заходи на захист своїх працівників, створення безпечних умов праці та життєстійкість бізнесу.

Український бізнес, який мислить стратегічно, розуміє важливість СББ щодо партнерів, громад і суспільства загалом. Саме тому він допомагає лікарням та медичному персоналу, проводить благодійні аукціони для підтримки вразливих верств населення, які зазнають труднощів з придбанням продуктів і ліків, надає вільний доступ до трансляції уроків тощо. Найважливішим є те, що в таких складних умовах бізнесу вдається створювати нові робочі місця, випускати продукцію та надавати послуги і, таким чином, підтримувати розвиток української економіки.

На нашу думку, в умовах пандемії не тільки бізнес повинен допомагати державі в подоланні наслідків коронавірусу, але й держава має активніше підтримувати підприємців, і далі розвиваючи електронне урядування з метою збільшення доступності державних послуг, спрощуючи митні процедури при експорті або імпорті товарів, збільшуючи розмір грошової допомоги в разі вимушених простоїв чи закриття підприємства тощо. Держава може стимулювати створення нових робочих місць, використовуючи субсидійно-кредитну та інформаційну підтримку ініціатив підприємців, заохочення інтернет-бізнесу, зменшення державного контролю та податкового навантаження.

Список використаних джерел

1. Забаштанський М. М. Соціальна відповідальність концесійної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / М. М. Забаштанський // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 23-27. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_7.
2. Паладієва Я. Соціальна відповідальність бізнесу: що це означає та чому це важливо [Електронний ресурс] / Я. Паладієва. – Режим доступу: <https://mbusinesspartner.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-bisnesu>.

3. Концепція реалізації державної політики у сфері соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.

4. Кичко І. І. Потреби особистості та колективу при реалізації концепції соціальної відповідальності бізнесу / І. І. Кичко, І. М. Царик // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2009. – № 38. – С. 246-255.

5. Стеценко В. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств в умовах пандемії / В. Стеценко, Ю. Березова // Галицький економічний вісник. – 2020. – № 2. – С. 243-250.

6. COVID-19 загрожує занурити світову економіку у найтяжчу рецесію з часів Другої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2020/06/08/covid-19-to-plunge-global-economy-into-worst-recession-since-world-war-ii>.

7. Коронний удар: як коронавірус трансформував ринок праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gmk.center.ua/posts/koronnij-udar-yak-karantin-transformuvav-rinok-praci>.

8. Як пандемія COVID-19 змінила ринок праці в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html>.

9. Які заходи вживають уряди країн, щоб пережити кризу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz.liga.net/all/all/article/perejit-krizis-na-kakie-mery-idut-v-mire-chtoby-spasti-ekonomiku-keysy-15-stran>.

10. Програма підтримки бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://covid19.gov.ua/prohamy-pidtrymky-biznesu>.

11. Розвиток благодійності в Україні. НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodyynosti-v-ukraini>.

12. Кичко І. І. Місце соціальної відповідальності бізнесу у процесі реалізації «здоров'яцентристської» концепції функціонування системи охорони здоров'я [Електронний ресурс] / І. І. Кичко // Економічний простір. – 2021. – № 169. – С. 73-78. – Режим доступу: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/888/861>.

References

1. Zabashtanskyi, M.M. (2013). Sotsialna vidpovidalnist kontsesiinoi diialnosti v Ukraini [Social responsibility of the concession activity in Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, (6), 23-27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_7.

2. Paladiieva, Ya. (n.d.). *Sotsialna vidpovidalnist biznesu: shcho tse oznachaie ta chomu tse vazhlyvo* [Social responsibility of business: what it means and why it is important]. <https://mbusinesspartner.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu>.

3. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi sotsialno vidpovidalnoho biznesu v Ukraini na period do 2030 roku [The concept of the state policy implementation in the field of the business social responsibility in Ukraine for the period up to 2030] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.

4. Kychko, I.I., & Tsaryk, I.M. (2009). Potreby osobystosti ta kolektyvu pry realizatsii kontsepsiis sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu [The needs of the individual and the team in the implementation of the social responsibility concept of business]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky» – Bulletin of the Chernihiv State Technological University. Economic Sciences Series*, (38), 246-255.

5. Stetsenko, V., & Berezova, Yu. (2020). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist pidprijemstv v umovakh pandemii [Corporate social responsibility of enterprises in a pandemic]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, (2), 243-250.

6. COVID-19 zahrozhuaie zanuryty svitovu ekonomiku u naitiazhchu retsesiiu z chasiv Druhoi svitovoi viiny [COVID-19 threatens to plunge the world economy into the worst recession since the World War II]. (2020). <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2020/06/08/covid-19-to-plunge-global-economy-into-worst-recession-since-world-war-ii>.

7. Koronnyi udar: yak koronavirus transformuvav rynek pratsi [Crown blow: how the coronavirus transformed the labor market]. (2020). <https://gmk.center.ua/posts/koronnij-udar-yak-karantin-transformuvav-rinok-praci>.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

8. Yak pandemiia COVID-19 zminyla rynek pratsi v Ukraini [How the COVID-19 pandemic changed the labor market in Ukraine]. (2020). <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html>.

9. Yaki zakhody vzhyvaiut uriady krain, shchob perezhyty kryzu [What measures are taken by governments to survive the crisis]. (2020). <https://biz.liga.net/all/all/article/perejit-krizis-na-kakie-mery-idut-v-mire-chtoby-spasti-ekonomiku-keysy-15-stran>

10. Prohramy pidtrymky biznesu [Business Support Programs]. (2020). <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu>.

11. Rozvytok blahodiinosti v Ukraini. NISD [Development of charity in Ukraine. NISS]. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvytok-blagodiynosti-v-ukraini>.

12. Kychko, I.I. (2021). Mistse sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu u protsesi realizatsii «zdrovitsentristytskoi» kontseptsii funktsionuvannia systemy okhorony zdorovia [The place of social responsibility of business in the process of the “health-centric” concept implementation of the health care system functioning]. *Ekonomichniy prostir – Economic space*, (169), 73-78. <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/888/861>.

Отримано 12.07.2021

UDC 338.23:316.4

Liudmyla Mekshun

PhD in Economic, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Personnel Management and Labor Economics
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: Ludmila.mek1966@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-8966-8116>
ResearcherID: [B-1484-2017](https://orcid.org/0000-0002-8966-8116)

Alona Volkova

Student
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: Alena25volkova@gmail.com

**FEATURES OF THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT
OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS**

Within the article, the main stages of social responsibility of business in the world and Ukraine are analyzed. The importance of social responsibility of business for society and the company is clarified and it is shown that the attitude to it in different companies varies from perception to opposition. The Concept of the state policy implementation in the field of social responsibility of business in Ukraine for the period till 2030 is considered. It is shown that domestic enterprises implement social responsibility of business mainly in five scenarios. It is found out that today social responsibility is considered from two sides: both the responsibility of business to its employees (directed to the internal environment) and the responsibility of companies to society (directed to the external environment). Peculiarities of the current stage of the development of social responsibility of business under the influence of the Coronavirus pandemic and lockdowns are analyzed. It is shown that in modern conditions, entrepreneurs around the world buy equipment for hospitals, provide financial assistance, refuse bonuses and surcharges in favor of others, become volunteers, reorient production, pay taxes. The connection between social responsibility of business and the state of the labor market of Ukraine is studied. It is stressed that the need for business survival during quarantine and social distance has led to the fact that many domestic employers have introduced remote forms of work, organized sales of goods and services over the Internet, increased business mobility and flexibility, introduced rational use of labor. It is found that the current situation with the pandemic has significantly affected social responsibility of business, which helps to overcome consequences of the disease, is involved in charity and at the same time needs help in the quarantine implementation. It is shown how governments support business under quarantine restrictions. The directions of social responsibility of business in modern conditions are analyzed, in particular, charity and maintaining the health of employees.

Keywords: social responsibility of business; stages of development; business of pandemic; quarantine restrictions; labor market.

Table: 1. References: 12.